

Literatura je neskončna zakladnica edinstvenih situacij

Tomo Virk, dobitnik Priznanja Antona
Ocvirka 2020

Tomo Virk – prejemnik priznanja Antona Ocvirka za najboljšo izvirno komparativistično monografijo zadnjih dveh let, ki ga je Slovensko društvo za primerjalno književnost lani podelilo tretjič – je eden izmed vodilnih slovenskih literarnih teoretikov in zgodovinarjev, pa tudi esejist, prevajalec in redni profesor na oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Njegove prve monografije – npr. *Duhovno zgodovino* (1989) in *Kratko zgodovino večnosti* (1993) – zaznamuje svojevrsten preplet literarnih, filozofskih in religioznih vprašanj. Posebej intenzivno se je ukvarjal s postmodernizmom v (tuji in slovenski) literaturi, mdr. že v doktorski disertaciji, v kateri je obravnaval »usodo slovenskega romana v dobi postmodernizma«. V eni od svojih najodmevnejših monografij iz devetdesetih, *Beli dami v labirintu* (1994) – zanjo je prejel nagrado zlata ptica –, je tematiziral »idejni svet J. L. Borgesa«. V kontekstu slovenske literarne in idejne zgodovine pa je še posebej natančno preučeval Bartola in Juga. Že v devetdesetih se je uveljavil kot eden največjih slovenskih poznavalcev metodologije literarnih ved. Leta 2007 je izšlo eno izmed njegovih najambicioznejših del, *Primerjalna književnost na prelomu tisočletja*, v katerem je predstavil in ovrednotil temeljne smernice sodobne svetovne in slovenske primerjalne književnosti ter obenem podal svojo vizijo njene prihodnosti. Za svoje delo je prejel številne nagrade in priznanja, mdr. nagrado Marjana Rožanca za *Ujetnike bolečine* (1995) in zlati znak ZRC SAZU za znanstveno monografijo *Strah pred naivnostjo: poetika postmodernistične proze* (2000).

Komisija priznanja Antona Ocvirka za leto 2020, ki so jo sestavljali Anja Mrak, Marcello Potocco in Igor Žunkovič (predsednik), je v

obrazložiti svoje odločitve, da nagrado podeli Virkovi monografiji *Etični obrat v literarni vedi* (2018), zapisala: »Gre za prvo slovensko znanstveno monografijo, ki obravnava enega od pomembnejših pojavov v literarni vedi ob koncu tisočletja, to je zvezo med literaturo in etiko. [...] *Etični obrat v literarni vedi* je napisan jasno, natančno in premišljeno, obenem pa z velikim občutkom za jezik in bralca. Virk nam z značilno duhovitostjo nazorno posreduje literarno teoretske probleme, ki se v besedilih številnih drugih avtorjev zdijo nedoumljiva zagonetka. Prav zato gre za besedilo, ki je ob strokovni dostopno še širši javnosti, s čimer prispeva k najsodobnejšim premislekom o etiki tudi onstran literature in literarne vede, s tem pa nenazadnje k pomenu in ugledu primerjalne književnosti na Slovenskem ter slovenske literarne vede v svetu.«

S Tomom Virkom sva se pogovarjala na slavnostnem dogodku SDPK ob podelitvi nagrade, 7. oktobra 2020 v Prešernovi dvorani SAZU.

Pri etičnem obratu, ki ga obravnáš v svoji monografiji, gre – preprosto rečeno – za izjemno povečanje interesa za etična vprašanja v literarni vedi. Vrhunec tega interesa časovno umeščaš na konec osemdesetih in začetek devetdesetih, odmeval pa naj bi tudi v poznejših desetletjih. Že v uvodu orišeš širše razumevanje zgodovinskega razvoja moderne literarne vede, pri katerem uporabiš prispodobo *nihanja*. Pri zgodovinski menjavi interesov v literarni vedi, pri njenih različnih obratih, naj bi pravzaprav šlo za kompleksen sistem nihlajev – tako na vsebinskih kot formalnih ravneh – od ene skrajnosti do druge. Etični obrat v tej shemi predstavlja enega izmed najmočnejših tovrstnih nihlajev zadnjih desetletij. Kaj naj bi bil torej – če predpostavimo takšno razumevanje kritiškega razvoja v 20. stoletju – nihljaj *pred* tem nihlajem? Od katere »skrajnosti« se je literarnokritiško nihanje premaknilo k interesu za etiko? Je po drugi strani – glede na to, da si svojo raziskavo zasnoval z večdesetletno časovno distanco – v nadaljnjem razvoju literarne vede morda že mogoče zaznati nihljaje v kakšno drugo smer?

Orisana tipologija nihanj je seveda samo ena od možnih tipologij dogajanja in razvoja, ne samo literarne vede, ampak najbrž tudi drugih disciplin, ali pa na splošno humanistike. Če gledam iz tega zornega kota, s temi očali, ki sem jih uporabil v *Etičnem obratu v literarni vedi*, in če se zavedamo, da je to shematizacija, ki seveda izpušča posamezne pojave, jih pušča ob strani, nanje ne opozarja, potem bi rekel: najprej se je treba zavedati, da se je t. i. etični obrat – gre za smer raziskovanja, ki se je

tudi sama poimenovala *ethical literary criticism* – porodil v ZDA. Tudi ta nihljaj je po mojem mnenju povezan z obdobjimi modami razvoja humanistike nasploh, posebej pa literarne vede in primerjalne književnosti v ZDA. Orisano nihanje je zaznavno kot najbolj homogeno prav tam. Vsaj po 2. svetovni vojni so v ZDA prevladovala – čeprav niso bile edine, gotovo pa so bile najbolj privlačne – metode raziskovanja književnosti, ki jih lahko pogojno imenujemo *imanentne*. Zadnja od njih je bila dekonstrukcija. Iz različnih razlogov, ki jih opisujem na drugih mestih, se je potem – spet zelo na splošno – v ZDA pojavil nihljaj k drugim pristopom, ki so bolj *kontekstualistični*. Te pristope manj zanima specifična narava literature nasploh, literarna teorija v tem ožjem pomenu, kot na primer literarno teorijo razume Janko Kos v svoji istoimenski knjigi in je ukvarjanje z njo značilno za imanentne pristope. Novih pristopov je bilo več, za vse pa je značilno ravno to, da poskušajo literaturo razumeti iz bistveno širšega konteksta, ki naj bi literaturi dal neko dodano vrednost in predvsem družbeno težo. Pokazati želijo, da je literatura družbeno pomembna. To bi bil – v tej precej shematski, a vendarle do neke mere ustrezni tipologiji – nihljaj v drugo smer.

Etični obrat razdeli v dve glavni struji, ki ju mestoma prikazuješ kot precej konfliktni. Prvo poimenuješ *humanistična tradicija*, drugo – in njene podstruje – pa *etike drugosti*. Kaj so pravzaprav glavne razlike med tema dvema usmeritvama? In zaradi katerih podobnosti med njima lahko kljub razlikam govorimo o celovitem fenomenu etičnega obrata?

Mislim, da je to zadnje vprašanje najtežje, najbolj kompleksno. Ampak naj se vrnem k prvemu delu vprašanja. Ko skušamo pregledno predstaviti neko področje, praviloma uporabimo shematičen in sistematičen pristop. Možnih delitev etične literarne vede je več, različni avtorji uporabljajo različne. Jaz sem se za orisano delitev odločil zato, ker se mi je – glede na literaturo, ki sem jo sam uspel pregledati (in je samo majhen delček vse literature iz tega področja) – pokazala kot najbolj smiselna. Imena, ki sem jih obravnaval, nastopajo kot najbolj ugledna in reprezentativna tudi pri večini drugih raziskovalcev te problematike; tu ni bistvene razlike. Ta imena sem uvrstil v dva glavna razdelka. Za prvega – torej za *humanistično tradicijo* – je značilno in zanimivo, da praktično vsi, ki sem jih tu obravnaval, v svojem etičnem kritištvu izhajajo iz Aristotela, predvsem iz njegovega pojmovanja etike. Zanimivo, da bistveno manj iz *Poetike*, čeprav bi lahko po mojem mnenju tudi iz nje.

V drugi struji, ki sem jo poimenoval *etike drugosti*, je imel – vsaj znotraj literarne vede – izjemen vpliv Levinas, vpliv, ki se ga morda ne zavedamo povsem in ki postane očiten šele, ko začnemo pregledovati temeljno literaturo bodisi o etičnem obratu v literarni vedi bodisi o etični literarni vedi. V tem kanonu praktično ni knjige, ki ne bi na prvo mesto postavila prav Levinasa. V zavesti imamo, ali pa bolj poznamo – vsaj v literarni vedi –, dekonstrukcijo. Ampak dekonstrukcija se je napajala pri Levinasu, zato ju tukaj obravnavam skupaj.

Že v uvodnem poglavju – in na več drugih mestih – poskušam definirati, kaj je to etika, ampak mislim, da mi to ne uspe dobro. Tega še danes ne znam narediti. Vendar tudi če etike ne znaš definirati, lahko vidiš, kako so jo definirali drugi, pri čemer opaziš razlike med temi definicijami.

Med tradicionalnim, aristotelskim razumevanjem etike – ki je s svojim pojmovanjem etike kot *dobrega življenja* morda najbližje temu, kar izraz etika zaznamuje v vsakdanjem življenju – in razumevanjem etike v dekonstrukciji ali etikah drugosti je velikanska razlika. Dekonstruktivsko pojmovanje etike se – s svojim poudarkom na (nemogočem) odnosu do drugega in raznih različicah tega koncepta – zdi zelo abstraktno, na prvi pogled celo vprašljivo glede prepričljive povezave z etiko. Ko beremo dekonstruktivske razprave o etiki, se večkrat vprašamo, ali je to res etika, oziroma ali to še ima kakršnekoli podobnosti s tradicionalnim razumevanjem etike. Ampak če se skušamo poglobiti v smisel teh duhovitih (in pogosto na učinek naperjenih) formulacij pri Derridaju, Gayatri Spivak, zlasti tudi J. Hillis Millerju in Paulu de Manu – smisel, ki izhaja nenazadnje iz Levinasove filozofije –, pa vidimo, kaj je etično v dopuščanju drugega, v dopuščanju *drugosti drugega*. S tradicionalnim izrazom bi najbrž lahko rekel, da gre za neko *nesebičnost*. To seveda ni čisto ustrezen prevod, ampak recimo, da je to zame nek povezovalni most med obema etikama. Prva je zelo konkretna, zelo blizu praktičnemu, pragmatičnemu vidiku. Etika nenazadnje tudi za Aristotela temelji na človekovih izkušnjah, na praktičnem razmišljanju – to je *phrónesis*. To ni neko abstraktno, racionalno razmišljanje, to ni univerzalni um. Derrida pa npr. uporablja povsem drugačen diskurz od te praktične pragmatičnosti, a vseeno vidim med obema strujama to skupno točko, celo skupno jedro. Odnos do drugega v dekonstrukciji je veliko preširok in premalo natančen opis za etiko, toda celo v tem opisu lahko vendarle najdemo neko srž tega, kar velja za etično tudi v tradicionalni etiki. Pa naj bo ta aristotelska ali kakšna druga.

Povedal si, da so se glavni trendi glede etičnega obrata izoblikovali v ZDA, prav tako tudi tokovi pred etičnim obratom, ki so delovali kot njegove antagonistične vzpodbude. Vrhunec tega dogajanja si časovno umestil na konec osemdesetih in začetek devetdesetih. Gre za čas, ko si tudi sam začel resneje objavljati in so izšle tvoje prve monografije, ki jih prav tako zaznamuje prepoznaven interes za etična vprašanja v literaturi. Kako danes – iz perspektive poglobljene analize sočasnih globalnih trendov v literarni vedi – gledaš na to obdobje v svojem delovanju in v širši slovenski literarni vedi? Lahko tu zaznamo kakšne paralele? Ali lahko v tem času govorimo o nekem večjem interesu za etična vprašanja tudi v slovenskem prostoru, morda celo o slovenskem etičnem obratu v literarni vedi?

Mislim, da ti trendi k nam niso močnejše prodrli. Niti v tistem obdobju niti pozneje pri nas ne vidim ničesar ekvivalentnega etičnemu obratu. Tudi sam takrat nisem imel kakšnih večjih informacij o tem fenomenu. Z njim sem se podrobneje seznanil mnogo pozneje, šele okrog leta 2005. Seveda, literarna veda – tuja in slovenska – se je vedno zanimala tudi za etična vprašanja. Vedno, v vseh obdobjih. Tudi v slovenskem prostoru je to zanimanje občasno naraščalo in padalo, ampak ne na način etičnega obrata, torej promocije tega, da je raziskovanje literature iz etičnega zornega kota posebno raziskovalno področje. Upam si trditi, da tega ni bilo.

Marko Juvan [vprašanje iz občinstva]: »Rad bi zastavil podvprašanje glede tega, kako je z etično literarno vedo na Slovenskem. Strinjal bi se s tem, da vsaj v ožji, institucionalni literarni vedi tega obrata ni zaznati. Mi pa po drugi strani vsekakor prihaja na misel pozno delo Dušana Pirjevca, zlasti recimo študija *Bratje Karamazovi in vprašanje o bogu*, in širša tradicija, ki izhaja iz heideggrovske misli. Tine Hribar in Spomenka Hribar sta zelo močno zastavila temeljna etična vprašanja že v osemdesetih letih, pa še potem v devetdesetih, pri čemer sta oba obravnavala številne literarne primere, npr. Kocbeka, ki je v svojih literarnih delih – še posebej v *Strahu in pogumu* – izrazito tematiziral etične probleme. Gre torej za neko področje z izrazitim zanimanjem za etiko, ki je blizu literarni vedi, četudi ni – strogo rečeno – literarna veda. Kakšno je torej tvoje stališče do te etične misli, ki je na Slovenskem vseeno kar močno prisotna?«

Kot sem prej rekel, pri nas ni bilo ničesar, kar bi bilo ustrezno ameriškem etičnemu obratu. Obenem sem povedal to, da se je pri nas

literatura ves čas obravnavala tudi iz etičnega vidika. Prav imaš, Marko, pri teh filozofih, ki si jih zdaj naštel, je prisotna močna etična komponenta, tudi ob navezovanju na številne literarne primere, ampak te obravnave niso imele nikakršnega stika z ameriškim obratom v literarni vedi. In jaz sem Matičevo vprašanje razumel tako, torej, če je etični obrat tudi pri nas pustil kakšne odmeve. Mislim, da je bilo to čisto neodvisno. Se pa strinjam, da je ta tradicija gojila najmočnejšo, morda celo edino res vidno – kar za desetletje ali dve – etično obravnavo literature pri nas. Še zlasti pri Tinetu Hribarju, ki je v tej usmeritvi vztrajal še desetletja.

Vseeno je zanimivo, da ta usmeritev doseže enega izmed svojih vrhuncev praktično v istih letih kot ameriški etični obrat. Tine Hribar je svoj etični sistem, pri katerem je bogato črpal iz *singularnih situacij* grške tragedije in slovenske povojne literature, zasnoval prav na prelomu osemdesetih in devetdesetih.

Res je, v istem obdobju, ampak po mojem mnenju iz drugih razlogov. Pirjevec je sicer tu poseben problem, pri njem se zanimanje za etiko prebudi že malo prej. Tudi na tujem so bili že pred tem obdobjem odmevni številni pojavi v zahodni filozofiji, ki jih zaradi močnega vpliva sam umeščam v kanon etičnega obrata. Obravnavam na primer dela Alasdairja MacIntyreja, ki časovno sovpadajo s Pirjevcem. Ampak Pirjevec k tem vprašanjem pristopa iz drugih razlogov. Hribar pa spet iz čisto drugih. Tukaj ni prišlo do takšnega ukvarjanja z etično problematiko kot v anglosaškem svetu: ni šlo za poskus sistematičnega raziskovanja etičnih vprašanj v literaturi in za načelno vprašanje, zakaj ima literatura pri etičnih raziskavah posebno vlogo.

Orisan slovenski preplet etičnih in literarnih razprav je v veliki meri izhajal iz aktualnih družbenih tem, ki so pogosto bile – ali postale – tudi aktualno politične: tema Antigone, tema povojnih pobojev in nenazadnje z njima povezana tema svetosti življenja, ki je postala konstanta etičnega angažmaja Spomenke Hribar in Tineta Hribarja. Pri Pirjevcu pa gre tudi za neki čisto drug vir. Pri njem naj bi bil sicer temeljni vir Heidegger, pa vendar mislim, da ga je k povečanemu zanimanju za etična vprašanja v zadnjih letih življenja pripeljala predvsem osebna izkušnja, do neke mere gotovo tudi – kot vemo anekdotično – izrazita smrtna slutnja. Motivi te tradicije so bili torej precej drugačni kot motivi ameriškega etičnega obrata. Vseeno je to časovno ujemanje zanimivo. Lahko bi res rekli, da tukaj nismo bili zamudniki: da smo v istem času tudi mi intenzivno razvijali etično

problematiko. Ampak vsekakor ne na soroden transparenten način, z avtorefleksijo, da gre za neki poseben pristop znotraj literarne vede. Tega, mislim, da ni bilo.

Druga zanimiva dimenzija *Etičnega obrata v literarni vedi*, ki jo brez dvoma lahko povežemo s tvojimi širšimi interesi, je velik poudarek, ki ga v njem nameniš prepletu med področjem filozofije in področjem literarne vede. Ta preplet raziskuješ že od študentskih let, v diplomskem delu si npr. obravnaval Pirjevca in Heideggerja. Tudi v tvojih prvih monografijah so ključna srečanja med filozofijo in literaturo. Ob tematizaciji Borgesovega opusa si zapisal, da gre za paralelo velikemu filozofskemu sistemu. V *Etičnem obratu* eksplicitno poudariš, da v diskurzivnem spoju filozofije z literaturo vidiš eno najobetavnejših možnosti za ustrezno soočanje z etičnimi vprašanji v literarni vedi, predvsem zato, ker etiko razumeš kot nekaj izrazito singularnega. Etika se torej mora ukvarjati predvsem s primeri, ki jih je težko – ali pa že skoraj nemogoče – sistematizirati. Kako torej razumeš edinstvenost razmerja med literaturo in filozofijo v kontekstu etičnega obrata?

V kontekstu etičnega obrata je to razmerje zelo jasno in transparentno. Etičen obrat se je pravzaprav začel kot filozofski projekt, kot nov način razumevanja literature v filozofskih raziskavah etike. Tukaj torej ne gre primarno za moje osebne preference, ki seveda obstajajo, temveč gre za obratno razmerje: prav zaradi teh preferenc me ta tema – kjer sta filozofija in literatura nedvomno v intenzivnem prepletu – zanima.

Tisti avtorji, ki so prvi odmevno opozarjali na to povezavo, so do svojih sklepov prišli na podlagi filozofskih raziskovanj. Njihove raziskave so s področja filozofske etike. Za etični obrat v literarni vedi je ključno, da se je v teh razpravah pokazalo to – kar je pravzaprav ugotovil že Aristotel v *Nikomahovi etiki* –, da v etičnih zadevah preprosto niso mogoče splošne sodbe, posplošitve. Etična sodba – razsojanje o tem, ali je neko dejanje etično ali ne – torej ni odvisna od pravila, od univerzalnega načela, ki bi bilo razvidno vsem. Najprej je odvisna od tega, koliko izkušenj imamo, da sploh znamo ustrezno oceniti situacijo. Predvsem pa je odvisna od konkretne situacije, kar se morda sliši abstraktno, ampak je vseeno vsakemu razvidno. Preprosti šolski primer: če bi bila etičnost odvisna od nekega univerzalnega pravila, bi bila vsaka laž neetična zadeva. Ampak vsak si zlahka hitro zamisli konkreten primer, kjer se zdi bolj etično zlagati. Etičnost dejanja je vedno odvisna od konkretne posamične situacije. Etična sodba prav tako.

In prav zato je obravnavana skupina filozofov in filozofov, ki so se v tistih letih ukvarjali s filozofsko etiko, v ospredje postavila literaturo. Ugotovili so namreč, da je na ravni splošnega, racionalističnega, univerzalističnega filozofskega diskurza mogoče postulirati samo meta-etične teze, torej, racionalno ugotoviti, kaj je predpogoj za etične sodbe, kako lahko te etične sodbe delimo itd. Ampak vse to je sekundarno za filozofa, ki ga resnično zanima, kako neko dejanje določiti, opredeliti ali kategorizirati kot etično. Sklepi teh raziskav so bili podobni: pred očmi moramo vedno imeti neko konkretno, singularno situacijo. V vsakdanjem življenju seveda nimamo vedno dostopa do določenih singularnih situacij; tistih, ki nas zadevajo in za katere izvemo, je zelo malo. Neskončna zakladnica teh situacij pa je literatura. Iz tega spoznanja je vzniknila ta zelo naravna povezava med literaturo in filozofsko etiko. V osnovi gre torej za ugotovitev, da filozofija oziroma filozofska etika preprosto potrebuje literaturo, z njenimi konkretnimi, posamičnimi situacijami, ki ji pomenijo celovit kontekst, na podlagi katerega je potem mogoče presojati posamezna dejanja z etičnega vidika.

Tovrsten oris povezave med obema področjema ustreza predvsem humanistični tradiciji, v etikah drugosti – pa naj gre za Levinasa, Gayatri Spivak ali za tri najslavnejše dekonstrukcioniste – je ta formulacija spet drugačna. Toda ko opisujejo bistvo tega, kaj je literatura – oziroma *literarnost* – in ko opisujejo bistvo tega, kaj je etika, to vendarle opišejo s primerljivimi izrazi. Za njih je to nemogoči drugi, neimenljivi drugi; ključen je odnos do drugega. Večkrat tudi izrečejo enačaja: literatura je etika. Skratka, kljub drugačnim formulacijam gre za sorodna dognanja kot v prvi tradiciji. Obe filozofski struji, ki ju obravnavam, sta po različnih poteh v približno istem času prispeli do literature.

Preplet med filozofijo in literaturo ni edini preplet, o katerem pišeš, je pa vsekakor tisti, o katerem pišeš najbolj pozitivno. Po drugi strani si v kontekstu kanona etičnega obrata izrazilo kritičen do spajanja etike in politike. V prevelikem in površnem zbliževanju teh dveh področij prepoznavaš nevarnost t. i. politične korektnosti, ki temeljna etična vprašanja podreja političnemu aktivizmu. Tu najdeš tudi številne somišljenike znotraj etičnega obrata, ostre besede o tem prepletu je mdr. izrekel vodilni kitajski predstavnik etičnega kritištv, Nie Zhenzhao, ki si mu posvetil samostojno poglavje. Problematika politične korektnosti je v zadnjih letih postala prepoznavna najširši javnosti. Vsaj pred začetkom koronakrize je šlo celo za eno izmed najbolj divjih front kulturnega boja v anglosaškem svetu, predvsem v polemikah o t. i. *cancel culture*. Pri tem je zanimivo, da številni

razlagalci tega nenavadnega fenomena prepoznavajo njegovo genezo v aktivizmu ameriškega akademskega družboslovja, tudi literarnokritiškega. Je nevarnost, na katero sam opozarjaš, povezana s temi fenomeni? Zakaj je spoj med političnim in etičnim v kontekstu literarne vede problematičen?

To vprašanje, ki sem mu v *Etičnem obratu* sicer posvetil le nekaj vrstic, bi vsekakor zahtevalo podrobnejšo obravnavo. Zakaj sem sploh opozarjal na to – pogojno rečeno – nevarnost? Zato, ker sem pri pregledovanju nepregledne količine del o razmerju med literaturo in etiko naletel na številne razprave, ki so obravnavale – vsaj za moj okus, a ne samo zanj – izrazito politične teme, obenem pa so jim poskušale dati neko višje dostojanstvo (celo nekakšen alibi nevtralnosti ali pa vsaj večje plemenitosti) s tem, da so se razglasile za etično kritištvo, etično literarno vedo.

Seveda sta etika in politika v številnih vidikih tesno povezani. Konec koncev so lahko njun predmet identične teme, npr. trpljenje, ki je lahko etična tema ter obenem tudi politična tema in spodbuda. Na začetku političnega delovanja – ne vsakega, gotovo pa marsikaterega – je neki etičen moment. Vseeno pa mislim, da od etike, ki *postane* politika, ne ostane več kaj dosti.

Zdaj vsekakor posplošujem, gre za opis nekega občutka in pred sabo imam čisto konkretne zadeve. Etično je – kot rečeno – nekaj, kar je povezano s singularno odločitvijo. Etika ni morala. Politično delovanje pa je povezano z moralnim kodeksom. V njem ne gre za nič singularnega, politika mora temeljiti ravno na povezovanju, na posploševanju. Tudi ko se bori za upoštevanje razlik, močnejši v tem boju praviloma zanemari razlike in deluje kot kolektivni subjekt. Že sama tipologija akcije, pa tudi percepcije, je različna. Na eni strani je individualno, na drugi strani pa kolektivno. Mislim, da so še druge pomembne razlike. Sem pa prepričan, da od etike, ki v polnosti postane politika, dejansko ostane samo še parola, prave etike pa ne več kaj dosti.

V zaključku *Etičnega obrata* – v fragmentih pa tudi že v prejšnjih poglavjih – zasnuješ program izvirnega etičnega kritištva, potencialnega literarnokritiškega pristopa, ki bi bil pri soočanju z etičnimi vprašanji uspešnejši od obravnavanih pristopov. Ključen poudarek tega pristopa je ravno v zmožnosti soočanja literarne vede s singularnimi etičnimi situacijami. Ob tem govoriš tudi o možnosti nove knjige, kjer bi tovrstno prakso demonstriral. Med ljubljanskimi literarnokritiški navdušenci se že šušlja, da bo napovedana knjiga kmalu ugledala luč sveta. Bi nam morda razkril kaj več o njej?

Naj se najprej vrnem k prvemu, bolj kompleksnemu delu vprašanja. Literarna veda je zelo širok pojem, je zelo pluralna in ima tudi zelo različne pristope. Meni je najbližje pristop, ki se osredinja na singularno, individualno, recimo mu – zelo pogojno – fenomenološki pristop. Menim, da je ta pristop – zaradi same narave etike, kot sem jo s pomočjo filozofskih tematizacij tega vprašanja orisal prej – posebej primeren prav za odkrivanje in demonstracijo etičnih razsežnosti. Ko literarna veda išče širše strukture in posplošitve, je seveda še vedno literarna veda. Ampak prav za to temo, ki sem jo posvojil za nekaj let ali morda celo za desetletje, se mi zdi bistveno primernejši takšen, bolj esejističen pristop. In zato me seveda prva knjiga nikakor ni potešila. Ne samo zato, ker te obširne teme – kot marsikatero druge – ne moreš izčrpati v eni knjigi, ampak tudi zaradi drugih razlogov. Sprva sem nameraval napisati knjigo z naslovom *Literatura in etika* in iz svoje perspektive razjasniti to razmerje. Nastala pa je dejansko čisto drugačna knjiga, veliko bolj tehnična, teoretična, kot sem želel. In kot taka res ni zadostila moji izhodiščni potrebi. Mogoče mi te knjige sploh ni bilo treba napisati, sem pa moral preučiti snov, ki jo v njej obravnavam, in obenem tudi teoretsko formulirati razmerje med literaturo in etiko. Moja dejanska želja, ki je porodila ta projekt, pa je – in to je tisto, o čemer se menda šušlja, kot si rekel (najbrž miši šušljajo, saj me samo miši gledajo pri delu) – povezana s knjigo, ki jo pripravljam zdaj. V njej želim – ob literarnih primerih od antike do sodobnosti – pokazati, na kakšne načine je etična problematika lahko (in dejansko je) navzoča v literarnem delu. Tam, kjer je to primerno, poskušam pokazati tudi to, kako pomembno – morda tudi nenadomestljivo – vlogo pri tem odigra literatura kot razgrinjalka etičnih vprašanj in problemov. Zdi se mi, da je – vsaj za moj okus – to najbolj ustrezen pristop k tej temi, razmerju med literaturo in etiko.

Pogovarjal se je Matic Kocijančič

1.22 Intervju / Interview

UDK 82.0:17

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v44.i1.11>